

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Kış...

Bizim edebiyatımızda Cenap Şahabet-
tin, karlar şairi olarak bilinir:

*"Bir beyaz lerce, bir dumanlı uçuş;
Eşini gaip eyleyen bir kuş
Gibi kar
Geçen eyyam- nevbâharı arar"*

*(Bir beyaz titreyiş, bir dumanlı uçuş,
Eşini kaybeden bir kuş gibi kar,
Geçen ilkbahar günlerini arar)*

Bugünlerde dışarıya bir göz atıp da ço-
ğumuzun ilkbahar günlerini aramaması
hemen hemen imkansız. İngiliz şairi
Shelly "Batı Rüzgarına Övgü" adlı şiirinde
"Eğer kış gelirse, ilkbahar hemen arkasın-

dadır" diye bir laf etmiş ama insanı kor-
kutan önemli istisnalar olmuyor değil.
Yok, biz binlerce yıl süren ve birçoğu biz
insanlar daha yeryüzünde yokken olan bu-
zul çağlarından bahsetmiyoruz. Bazen kı-
sa süre içinde kışın yerini başka bir mev-
sime bırakmadığı oluyor. Örneğin 1816
yılında Kuzey Amerika'nın Doğu yakasın-
da ilkbaharı bir yana bırakın, yaz bile gel-
memiş. Haziran ayının 15'inde ısı 32 de-
receyken, akşam yağın kar yüzünden bir
gün sonra 4 dereceye düşmüş. Üç gün
içinde bazı yerlerde kar 40 santimetreyi
bulmuş. Temmuz ve Ağustos aylarında
fazla yağış olmamış, ama don hayvanların
ve mahsulün çoğunu yok etmiş. Balık ve
kirpi en çok tüketilen besin kaynakları ol-

muş. Kısacası, o yıl yaz gelmemiş. Uzman-
lar bu olayın faili olarak Güneydoğu As-
ya'da Tambora yanardağının patlamasını
suçluyorlar. Bu patlama sonucu atmosfere
yayılan kül ve toz tabakası, güneş ışın-
larının büyük bir kısmını uzaya yansıtıp
yeryüzüne inmesini engellediği için at-
mosfer anormal bir şekilde soğumuş.

Yüzlerce yıl önce Orta Asya'da yaşayan
atalarımızdan kalan bir şiir belki benzer
bir olayın orada da olduğunu bir işareti-
dir:

*Yaz kış bile karıştı
Erdem yasın kurıştı
Çeriğ tutup körüşti
Oktagalı örtüşür*

(Yazla kış karşılaştılar, çekiştiler, her birisi hüner yayını kurdu, savaş çöştü, vuruştular, birbirine ok atar gibi oldular.)

Her neyse, Tambora gibi bir yanardağ ortalığın tozunu dumana katarsa, yüzlerce nükleer bombanın patlaması kimbilir ne gibi bir etki yapar korkusu 1980'li yıllarda Carl Sagan'ın da dahil olduğu bir grup biliminsanını harekete geçirdi. Yapılan çalışma sonucu hazırladıkları raporda Sagan ve arkadaşları böyle bir savaşta kurtulanlar olsa bile, atmosfere yayılacak tozun, sıcaklığı 5-15 derece arasında düşürebileceği ve bu afetin büyük bir olasılıkla insan yaşamına son verebileceğini kamuoyuna duyurdular. İlgililerin bu uyarıyı ne kadar dikkate aldıklarından emin değiliz, ama sözlüklere yeni bir deyim eklendiğinden emin olabilirsiniz: Nükleer Kış.

Neyse, son yıllarda özellikle ABD-Rusya yakınlaşmasından dolayı nükleer savaş olasılığı her ne kadar tamamıyla ortadan kalkmıyorsa da, oldukça azaldı. Ama son yıllarda ortaya atılan bir varsayım, Sagan'ın korktuğu kadar olmasa da Kuzey Avrupa'yı çok uzun bir kışın ufukta beklediğini vurguluyor. Bu yeni kışın adı daha konulmuş değil, ama büyük bir olasılıkla bu olası afete "Küresel Isınma Kışı" denilecek. "Durun bir dakika", diyeceksiniz, "bu ne perhiz bu ne lahana turşusu? Hem ısınma hem kış, ikisi bir arada nasıl olur?" Açıklayalım:

Bildiğiniz gibi Gulf Stream akıntısı Atlantik'i baştan başa geçerek Kuzey Avrupa kıyılarına kadar ulaşır ve taşıdığı su, normal okyanus suyuna göre daha sıcak olduğundan Avrupa kıyıları o enlemden diğer yörelere nazaran çok daha ılımlı bir iklime sahiptir. Şimdi küresel ısınma sonucu Kuzey Kutbu'ndaki buzulların eridiğini ve bu soğuk suların Gulf Stream akıntısına karıştığını düşünün. O zaman Avrupa'ya taşınan su sıcak değil, çok daha soğuk olacak, tabii. Biliminsanları bundan 10 bin yıl kadar önce buzulların erimesi yüzünden Avrupa'nın 200 yıl süren bir kış geçirdiğini söylüyorlar. (Nature, 21 Temmuz 1999). Burada çok önemli bir noktanın altını çizmek isteriz: Bu bahsettiklerimiz, olasılığı yüksek olaylar, ama yüzde yüz gerçekleşeceğini ya da küresel ısınma gibi geleceği neredeyse kesinleşmiş olayların ne şiddette olacağını tam olarak önceden kestirmek o kadar kolay değil. Ama bu konular üzerinde çok emek ve paralar harcanıyor ve sanırım yakın bir gelecekte "olasılığın" ne kadar "olası" ve

nerede ne kadar olacağı ortaya çıkacak.

Şimdi doğal gaz parasını nasıl ödeyeceğim diye kara kara düşünen vatandaşlarımız, mahsulünü yitirmiş çiftçilerimiz ve diğer kış mağdurlarından özür dileyerek misafirliğini fazla uzatmayan kış mevsimlerinin olumlu yönlerinden biraz bahsetmek isteriz. (Bir de Antarktika'nın, Vostok yöresinde yaşadığınızı düşünün. Orada ısı -54 dereceye kadar düşüyormuş.) Bize kışın yazla nasıl savaştığını anlatan atalarımız bu konuyu da göz ardı etmemişler:

*"Kış Yaygaru sövlenir
Ev at menin yavyayur"*

"Kış yaza fısıldıyor: Adamların ve atların etleri bende sertleşir, (hastalık kışta azalır, kışın insanların atları ve bedenleri sertleşir (sıhhatleşir))."

Gerçekten öyle, birçok mikrop kışın barınamaz; bu yüzden sıcak ülkelere giden eskimolar bağışıklık kazanmadıkları için kısa zamanda hasta olurlar. Ama öte yandan kışla birlikte gelen nezle ve gribe yakalanmayan pek az insan vardır. Kendi kendine birkaç gün içinde geçebilecek bu tür rahatsızlıklar için halkımız sık sık antibiyotik alır; ancak bakterilerden kaynaklanan hastalıklara karşı çok etkili olan bu ilaçlar, nezle ve diğer hastalıklara neden olan virüslere karşı etkisizdir. Bunun ma-

li yönü bir yana, gelişigüzel alınan antibiyotiklerin bakterilere bağışıklık getirdiği ve ileride bu bakterileri öldürmek için alınacak antibiyotiklerin etkisiz kaldığı defalarca kanıtlanmıştır.

Kış daha sağlıklı bir şekilde geçirebilmeleri için, doğal seçilim hayvanlara biraz iltimas geçmiş. Onlar kürklerini yenilemek için sıra beklemiyorlar. Ayıların uzun bir uykuya yatarak harcadıkları enerjiyi minimuma indirmesi, kutup balıklarının doğal anti-friz üreterek kanın donmasını önlemesi, bazı böceklerin anti-frize bile gerek duymadan kışın donup ilkbaharda canlanması, sıcak yerlere göç eden kuşların ne pasaport ne de vizeye gerek görmesi: Bunların hepsi doğanın onlara sağladığı lütuflar. Kimbilir, belki de geleceğin genetik mühendisleri insanların aylar gibi kürklü doğup kış uykusuna yatabilmelerini sağlayabilecekler. (Büyük kentlerde doğal gaza bağlanmış vatandaşlarımız arasında böyle bir gelişmeye çok sıcak bakanlar olacağına bizim hiç şüphemiz yok)

Tekrar bu yılın kışına dönersek: Merak etmeyin; göstergeler içinde olduğumuz şu mali kriz gibi, kışı da geride bırakacağımızı müjdeliyor. Ama gelecekteki olası doğal afetler için hepimizin hazırlıklı olması gerekir. Banka açığını para aktarak kapatabilirsiniz, ama bir yanardağ kraterini beton dökerek kapayabilseniz bile bir işe yaramaz.

